

Rafael Masó en còmic

Text > JORDI CASALS

L'escriptor Josep Pastells i el notaire Iván García, que ja havien treballat plegats a *Ferrater Mora*, *filòsof*, tornen a formar tandem per narrar-nos, en vinyetes, una biografia de qui va ser polític, activista cultural i membre destacat de la societat gironina; a més d'arquitecte, és clar. Dibueixada a tinta negra, documentada amb rigor i amb un ritme amè i àgil, és una magnífica oportunitat per apropar-se a la figura del creador noucentista.

El còmic comença en l'actualitat, quan una família —amb *cameo* inclòs del guionista— es disposa a sopar. En acabar l'àpat, el nen demana a la mare que li expliqui un conte per anar a dormir, però no vol cap aventura de nans, gegants, llops o bruixes. El que vol és que li expliqui, altre cop, la història del besavi, que no és cap altre que Rafael Masó. Des d'aquest encertat punt de vista familiar, el guió posa la lupa en tres aspectes: el vessant més personal i familiar, el d'home públic, i l'arquitectònic i artístic.

Masó, geni i figura, va ser una personalitat importantíssima en el seu temps. Implicat en la política i amb aptituds per a les arts, va ser molt més que un arquitecte. A més de participar en diferents publicacions i revistes,

va ser membre fundador de la Societat Athenea per al foment de les arts —l'edifici on se n'ubicà la seu també va ser obra seva. Però no sols dissenyava edificis, sinó que també pintava i escrivia, i fins i tot va guanyar premis en els Jocs Florals de Girona més d'una vegada. Com a polític, es va relacionar amb les Joventuts i amb Acció Catalana, i va arribar a ser regidor de l'Ajuntament de Girona.

Tot aquest activisme cultural i polític queda recollit magistralment a l'obra, que, a més de fer una radiografia de la vida cultural gironina de començament de segle, retrata un reguitzell de primeres espases modernistes i noucentistes, com ara Gaudí, Torres i Bages, Puig i Cadafalch, Prudenci Bertrana, Carles Rahola, Eugeni d'Ors, Miquel de Palol, Joan Solà...

El seu perfil humà —home de família, pare de set fills, catòlic, tradicionalista i catalanista— s'explica a través de diverses anècdotes. Una de les més entranyables relata la lluita de dos joves enamorats —Rafael Masó i Esperança Bru— digna d'una novel·la per entregues, fins que la parella aconseguí que el pare de la núvia autoritzés el matrimoni.

Tot i que hi trobem paisatges de moltes ciutats europees, la protagonista de

PASTELLS, Josep; GARCÍA, Iván. *Rafael Masó, arquitecte*. Girona: Llibres del Segle, 2022. 48 p.

Rafael Masó, arquitecte és la província i la ciutat de Girona. A més de les seves reformes i creacions arquitectòniques, hi apareixen espais emblemàtics de la ciutat, com la Catedral, Sant Fèlix o la plaça del Vi, sempre dibuixats amb molt realisme i detall.

En definitiva, un còmic fet amb talent i ofici, de lectura amena, al qual es pot aplicar la màxima horaciana del *prodesse et delectare* —ensenyar i fer gaudir. Amable, políticament correcte, sense cap estirabot i força conservador, és doncs un fidel reflex de com va ser el seu protagonista.

La indefectible persistència del passat

Text > LAURA REIXACH

Hi ha llibres que contenen el germen d'un milió d'històries, llibres que ens satisfan la curiositat en relació amb uns personatges i amb uns esdeveniments concrets, però que en deixen d'altres, tan sucosos o més, en el tinter, i només ens en donen a tastar uns pocs paràgrafs. A *Tot passa dues vegades*, Pilar Francès ens submergeix, amb una prosa que flueix sense entrebancs, en una d'aquestes narracions omnívores. El relat de Francès, premiat amb el cinquè Premi Empordà de Novel·la, és un

d'aquests que ho abracen tot però que, malgrat aquest agosarat atreviment, està embastat i cosit amb notable ofici i enginy. Gràcies a això, les seves gairebé tres-centes pàgines s'engoleixen amb la mateixa facilitat i delit que hom es cruspeix una presa de xocolata. Un plaer que augmenta, si hom és de les comarques gironines o n'és un bon coneixedor, perquè l'autora transmuta en matèria literària un reguitzell de personatges, espais i localitats d'aquestes contrades amb una provada solvència en la riquesa i la documentació de de-

talls. Un empelt en aquesta primera novel·la de ficció de Francès, el del rigor documental, que és fruit de la trajectòria prèvia de l'autora en temes de memòria històrica, com prova la novel·la testimonial *Quan calmin els mals vents* sobre la biografia del seu avi patern, un mariner republicà exiliat a França.

El conreu del conte per part de l'autora també traspua a *Tot passa dues vegades*, així com el coneixement de recursos literaris per dotar la narració d'una fluïdesa que encadena les

La brevetat i el detall

Text > MIREIA LLEÓ

Coltells va ser escrit l'any 1997 després d'una estada de tres anys a Berlín. Es tracta d'un conjunt de cent seixanta-set quartetes de versos heptasíl·labs com un únic poema. Amb un domini més que demostrat del llenguatge, la poesia d'Enric Casasses, autor d'una vintena llarga de llibres, transita ben a prop de l'oralitat. La poesia, en general, sempre hauria d'anar de bracet amb la paraula dita en veu alta, i mai no hauria de perdre aquesta condició intrínseca. L'entonació és l'essència i la paraula és dita amb la veu clara. En el cas de Casasses, són uns versos que només de llegir-los ja s'escampen per l'aire, i la dicció els acaba de fer créixer, els projecta enmig de la plaça, o dins d'un bosc, o dalt d'un cim. I amb la llibertat de pensament de l'autor, ens evoquen altres temps, de trobadors i músics; de filòsofs i teòrics de l'art. Aquesta poesia té el do de la brevetat i del detall, d'anar al fons de la idea, d'estar a prop de la filosofia sense, potser, haver-s'ho proposat. I també és germana de la cançó, poua de les fonts populars, genuïnes, amb un llenguatge clar i una manera de dir incisiva, així com del surrealisme. Hi ha temes variats, com ara l'amorós, la natura, la societat i les relacions humanes, la denúncia i la mirada crítica.

«Què em preguntes si t'estimo | ni si no t'estimo més, | si soc el que em socarrimo | com si no em socarrimés? | Què em preguntes si t'estimo | ni si no t'estimo més? | Que penses que te m'arrimo | com si no te m'arrimés?»

En el pròleg inicial, Casasses fa una proclama del sentit més anàrquic i personal del que és la creació artística, la llibertat de pensament i la necessitat de vèncer les opinions falses: «L'error és l'únic indicatiu i la nostra existència és l'única investigació que només podrà avançar destruint les pistes [...] no tinguis vergonya davant ningú».

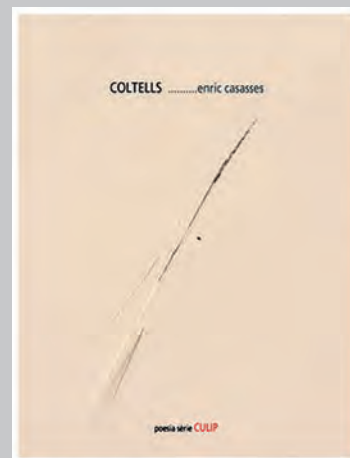
«Cadenes tot el que neix | cadenes la policia | i cadenes tu mateix | per la puta gelosia.» «No tinguis vergonya davant ningú per la estimada | la cançó que hem de cantar | no té lletra ni tornada.»

A les notes del final, Casasses ens mostra la seva carta de navegació personal i ens cita fets, manifestacions i autors tan diversos com la cobla popular, Orfeu, Pitàgores, Roís de Corella, Julio Salinas, els seus pares, Albrecht Dürer, William Saroyan, Max Jacob, Ramon Llull, Carles Fages de Climent, Joan de la Creu, William Blake, els remences o Diògenes Laerci, entre d'altres. Casasses també ha conreat la traducció d'obres esparses de molts i diversos autors. I és en aquest saber fer poètic que

diferents històries que, a mesura que avança el relat, van lligant el passat amb el present. Un present de rabiosa contemporaneïtat, com demostra el fet d'esmentar Xavier Grasset entrevistant l'escriptora Clara Ventura, una de les dues protagonistes de l'obra de Francès, al programa *Més 324*. Ventura és la persona a qui Margot Sunyer, galerista de la ciutat de Girona i coprotagonista de la novel·la, proposa escriure les memòries de la seva família, els reputats ebenistes de Casa Sunyer, el punt d'inici d'aquesta història que ens

fa adonar de la persistència del passat en el present.

De la Margot i la Clara, n'arribarem a saber moltes coses, així com dels esdeveniments més crucials que marquen la vida d'ambdues, però en aquesta ben tramada *Tot passa dues vegades* l'autora ens escatima el plaer d'aprofundir en les vicissituds i els caràcters d'alguns membres de la família Sunyer que donarien per a una saga novel·lística prou extensa i embriagadora. Potser un dia d'aquests Francès s'hi animarà i farà bo això que tot passa dues vegades.

CASASSES, Enric. *Coltells*. Girona: Llibres del Segle, 2022. 109 p.

l'autor ens atrapa amb aquests poemes curts, precisos i breus com el ganivet que es clava després de travessar l'aire. És el pinyol de la paraula, és enlairar-se sense prejudicis, és la depuració de la llengua i del pensament.

«I l'ull desvetllat desvetlla | guerra a mort al cloroform | que qui molt estima vetlla | i qui poc estima dorm. | El seny del foc de l'artista | és l'aigua que cou l'arròs | és la pedra electricista | que empalma el mestral del cos. | La nit de camps a través | fins a l'alba a la cruïlla | de saliva i ametllers | a l'altra punta de l'illa.»

FRANCÈS, Pilar. *Tot passa dues vegades*. Figueres: Brau Edicions, 2022. 288 p.

Una vida a la perifèria

Text > ALBA CARMONA

Una vida convertida en una cursa d'obstacles, que arrenca en un Empordà que comença a recuperar-se dels estralls de la fil·loxa i s'allarga fins a les darreres dècades del segle xx, centra *La Modesta*, la novel·la que Rosa Maria Moret (Rabós d'Empordà, 1970) ha dedicat a Modesta Palé i Gallart, una veïna centenària de Rabós d'Empordà. Figura singular, una d'aquelles persones que viuen a la perifèria de la societat, en solitari, però que formen part del paisatge quotidià dels pobles, va viure una vida de novel·la, entre 1891 i 1991, marcada per alguns dels grans esdeveniments de la història més recent, com ara les guerres que primer van assolir Espanya i després el continent europeu, però també pel trastorn mental i l'arquetip del personatge estrany, el de la vella que no es fa amb ningú i que sobreviu com una mala herba.

Editat per Brau Edicions, *La Modesta* repassa els cent anys de la vida d'una dona inquieta que va trampejar en un món d'homes i que ja de petita va destacar per un caràcter inquiet i geniüt, difícil de governar. Docent, articulista en diversos mitjans, activista cultural i exalcaldessa de Rabós, Moret posa el focus en una dona que, com moltes de la seva generació, estava condemnada

a passar desapercebuda. De caràcter esquerp i amb pocs tractes amb la gent del poble, Palé era, però, una persona treballadora i amb bon cor a qui l'autorescatalà rescata de l'oblit.

Moret, actualment directora i mestra a l'escola pública El Far d'Empordà, novel·la fins a la seva mort per un càncer a l'ull esquerre la història real de la petita de Can Rebeca, un lloc que de seguida se li fa petit. N'intenta sortir servint a Portbou, però primer la mort del seu pare i posteriorment la de la seva germana Teresa l'obliguen a tornar a casa per cuidar la mare i recloure's de nou en un lloc que creu que no li pot oferir res.

En surt per fer feinetes als pobles veïns, com Espolla, cosa que propicia que conegui l'home amb qui s'acabarà casant i formant una família, l'hereu de Transports Vinyet. Tot i els prejudicis, la Modesta es posa al capdavant de les tartanes del negoci familiar i, fins i tot, fa de passadora durant la retirada. La mort del marit, primer, i després del fill, li trastoquen del tot la vida i acaba a l'Europa ferida pel nazisme, un cúmul de circumstàncies que desemboquen en un trastorn mental, perquè sentia veus a dins el cap.

La biografia de Modesta Palé, que transcorre entre l'Empordà i l'altra

MORET, ROSA MARIA. *La Modesta*. Figueres: Brau Edicions, 2022. 200 p.

banda de la frontera, es trenca amb els fets que han anat configurant el país i el continent tal com és ara, com els anys d'esplendor de Portbou gràcies a l'estació de tren, la Guerra Civil o els camps de concentració de la Segona Guerra Mundial.

Amb un llenguatge molt lligat a la terra, com el que parlava la mateixa protagonista, *La Modesta* posa el seu gra de sorra perquè la història d'aquesta dona, com ha passat abans amb moltes altres, no desaparegui del tot.

La ficció, la vida i el senyor Clauss

Text > MERCÈ SAURINA

Ja va dir Lobo Antunes que la literatura era la vida fermentada per la imaginació. En el cas de la novel·la *El malaventurat senyor Clauss*, de Marta Pasqual, aquesta afirmació es fa certa, no en el sentit autobiogràfic que potser apuntava Antunes, però sí en el de novel·lar, com han fet tants escriptors, uns fets o una vida sencera a partir dels documents reals que ens ha deixat el pas del temps. Així, doncs, aquesta obra descabdella una mica la història de la família Clauss, establerta a Huelva, i especialment la del fill gran, en Ludwig, que acaba reclòs al

balneari Soler de Caldes de Malavella amb tot de compatriotes que havien estat al servei de l'Alemanya nazi.

És una obra en què la veu narrativa i l'autor es confonen, o potser seria més encertat dir que, simplement, es fonen. A la primera part, més semblant a un pròleg llarg que a una primera part de novel·la en el sentit més convencional, se'ns desgranen les diferents llavors de la gestació del relat en una mena de magma volgudament —o així ho hem de suposar— difús (les circumstàncies personals de l'autora, un cadàver [un parany per als espies nazis] a les

costes de Huelva l'any 1943, la recerca documental i altres fets puntuals i dispersos que no forçosament es desenvoluparan a la segona part). Val a dir que l'autora insisteix contínuament que aquesta obra no és una novel·la fins que a la pàgina noranta-dos ho reconeix plenament: «La novel·la que ara ja sabia que no era una novel·la». Aquest fet, tanmateix, no li treu valor ni interès. A parer meu, malgrat el que ha afirmat l'autora-narradora, sí que a la part final de llibre el lector es pot sentir immers en aquest gènere pròpiament dit.

La restitució de Llucieta Canyà

Text > GEMMA BUSQUETS ROS

A tota dona escriptora sempre se l'etiqueta. Hi ha una necessitat de definir-la com si calgués encaixonar-la. Tancadeta a la seva cambra pròpia. És el cas de Llucieta Canyà, que sempre ha estat associada als termes de «catalanista conservadora catòlica» i «feminista tèbia» que la mantenen desterrada de l'elit intel·lectual; la del seu temps i la d'ara, que s'ha deixat portar per prejudicis i estretor de mires. Fins i tot l'ús del diminutiu del nom propi deixa de tenir la seva acceptió, amical i familiar, i contribueix despectivament a construir-ne una imatge esbiaixada: la d'una noia eixerida, de les que es fan notar, inquieta, «una oreneta xerrant de taula en taula» a la biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, tot i tenir seient reservat davant de Pompeu Fabra, segons la definia Sagarra. «Llucieta», el malnom que s'ha donat sempre a les modistes que tenen santa Llúcia de patrona, no és adequat per a una escriptora seriosa, en tot cas una senyora lletraferida que el 1934 va escriure una guia moral i pràctica, que ara hauríem de buscar a les prestatgeries d'autoajuda, amb consells a les noietes per mantenir el virtuosisme, a les casades, la fidelitat del marit, i tot plegat sense renunciar a aquell espai públic, l'escletxa que es va

obrir amb la República. *L'etern femení* va ser un *best-seller* dels anys trenta. Llucieta Canyà escrivia articles sobre feminisme a *La Veu de Catalunya* des de l'òptica d'una dona molt moderna, decidida, avançada al seu temps, però també tenint en compte la situació i les limitacions de la majoria de les dones d'aquell temps. No era una revolucionària, però sí una pionera. Escrivia a la premsa republicana al mateix temps que Anna Murià, Mercè Rodoreda, Irene Polo o Rosa Maria Arquimbau. Com que ideològicament se situava a l'altra banda, a diferència de les seves contemporànies, no se la cita amb tanta assiduitat ni és un nom al qual recórrer quan es reivindiquen les escriptores dels anys trenta.

A Llucieta Canyà se l'ha llegida poc i malament. Això creu Xavier Cortadellas, que fa anys que treballa per restituir-ne la figura. Des de l'Associació Indilletes n'ha reivindicat el valor literari. El 2019, amb la creació d'un premi de crítica literària que en fa el nom, i el 2022 amb la publicació d'un llibre, imprescindible, per treure Llucieta Canyà del carrer estret on se l'ha entaforada. A *Llucieta Canyà, l'etern oblit: Una escriptora en un món d'homes* destaca l'estudi exhaustiu de la professora de la Universitat Autònoma

Amb un llenguatge àgil, Pasqual reconstrueix els dos anys que Ludwig Clauss va passar a Caldes durant la primera dècada del franquisme. Els espais i els personatges són reals i propers. És veritat que, segurament per la voluntat d'incloure molta informació en aquest relat (que fou finalista al Premi de Novel·la Curta Just Manuel Casero), potser en algun moment el lector queda saturat d'alemanys amunt i avall que simplement il·lustren uns petits instants de l'estada gironina del senyor Clauss i, fins i tot, de manera puntual apareix capgirat el nom d'algun personatge absolutament secundari i fugisser.

El malaventurat senyor Clauss és un text per als amants de la novel·la històrica i, en el fons, un homenatge als caldens (no els pot deixar indiferents de cap manera), ja que al darrere d'aquestes cent noranta-sis pàgines (no seria una novel·la curta, doncs) hi ha moltes hores de recerca, sigui comprovant documents o escoltant la veu dels testimonis vius, de curiositat i, sobretot, de fascinació per un episodi que va ser important i que molts lectors desconeixen. Marta Pasqual persisteix fins al final amb una voluntat ferma de deixar-ne constància, fidel a la història i a la veritat.

CANYÀ, Llucieta (*et al.*).
Llucieta Canyà, l'etern oblit.
La Bisbal d'Empordà: Associació Indilletes, 2022. 296 p.

de Barcelona, Neus Real; l'aportació pòstuma de l'escriptor i crític Vicenç Pagès, que dissectiona el valor literari de Llucieta Canyà, i l'anàlisi del feminisme que fa Maria Àngels Cabré. Se n'hi inclouen alguns inèdits, com els dotze poemes «Siluetes femenines», que fan més valuós aquest rescat d'una autora menystinguda, així com algunes fotos del fons familiar i les partitures, musicades per Emili Saló, de tres poemes inèdits més.

Recorda Cortadellas, en l'article introductor, que es vol reivindicar una bona escriptora de dretes que, com Josep Pla, va veure el seu món, el del catalanisme conservador, desaparèixer amb la Guerra Civil i el franquisme. La memòria té biaix ideològic. I en el cas de les dones que van maldar per ser escriptores i ser-ne considerades amb totes les lletres, el pecat és etern.

PASQUAL, Marta.
El malaventurat senyor Clauss.
Barcelona: Empúries, 2022.
200 p.